

NEKAJ IZZIVOV IZGRADNJI VARNOSTNE ARHITEKTURE V EVROPI DANES

Povzetek: *Evropa po koncu hladne vojne oblikuje nov varnostni sistem, ki med drugim temelji na varnostnih organizacijah, kot so OZN, Nato, Zahodnoevropska zveza, EU, OVSE in Svet Evrope. Zahodnoevropska zveza se je v času hladne vojne razvijala v senci Nata, Evropska skupnost pa je bila predvsem ekonomsko-politična skupnost zahodnoevropskih držav, ki se je z ustanovitvijo skupne zunanje in varnostne politike ter združitvijo z Zahodnoevropsko zvezo začela udeleževati tudi na varnostnem in vojaškem področju. Velike ambicije EU na teh področjih ne morejo zakriti njene vojaške inferiornosti v primerjavi z Natom (ZDA), kar je bilo nenazadnje potrjeno z Natovim vojaškim posegom na Kosovu. Vojaške ambicije EU so tudi zapletle njene odnose z Natom. Vendar pa sta teroristični napad v ZDA (11. septembra 2001), kot najhujši tovrstni akt v zgodovini, in začetek skupnega boja proti terorizmu prispevala k okrepitvi zavezništva in verjetno tudi k hitrejši ureditvi odnosov med ZDA, EU in evropskimi članicami Nata.*

Ključni pojmi: *Evropska varnost, mednarodna varnost, EU, Nato, ZEU*

786

Uvod

Zaradi svoje politične, ekonomske, predvsem pa zgodovinske dinamike Evropa predstavlja enega izmed bolj elastičnih politično-ekonomskih konceptov sodobnega sveta. Danes lahko govorimo o posebni evropski zgodovinski identiteti, težko pa je jasno opredeliti evropsko socioekonomsko in varnostno identiteto. Zato je pomembno, da se najprej spomnimo nekaterih definicij Evrope, ki imajo vsaka različne posledice za varnost:

- definicija, po kateri je Evropa Zahodna Evropa in predvsem Evropska unija,
- definicija, po kateri Evropa sega "od Atlantika do Urala". V preteklosti sta se na to definicijo opirala Sovjetska zveza in general de Gaulle predvsem z namenom političnega in varnostnega razlikovanja med Evropejci in Američani.

* Prof. dr. Anton Grizold, minister, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.

- definicija, po kateri je Evropa ozemlje "med Poljsko in Portugalsko". To definicijo je v 80. letih 20. stoletja zagovarjalo predvsem evropsko mirovno gibanje. Ta koncept Evrope izključuje ZDA in ZSSR in zato ne upošteva vpliva ZDA in novo nastalih držav na območju bivše Sovjetske zveze na varnost v Evropi.

- definicija Evrope, ki jo opredeljujejo protokoli in dokumenti OVSE, in ki se nanaša na Območje varnosti v Evropi (European Security Area). Gre za pragmatično usmeritev, ki poskuša upoštevati geopolitično in geostrateško realnost Evrope po hladni vojni (Hyde-Price, 1991: 9-12).

Seveda so vse zgoraj našete definicije politične, zato lahko zaključimo, da je najtočnejša definicija Evrope tista, ki obravnava Evropo predvsem kot območje varnosti, na katerem se razvija celovita institucionalna infrastruktura. Ta struktura se prepleta z aktivnostmi vojaških in nevojaških dejavnikov in institucij na različnih ravneh (nacionalnih, regionalnih, globalni) s ciljem zagotoviti stabilnost in varnost evropske celine kot celote.

Namen pričujočega prispevka je dvojen, in sicer: a) analizirati različne dejavnike, ki določajo nastajanje (oblikovanje) novega institucionalnega okvira evropskega varnostnega okolja po koncu hladne vojne ter b) opredeliti ključne izzive, ki se pojavljajo v procesu izgradnje evropske varnostne arhitekture danes.

Spreminjajoča se varnostna struktura v Evropi

787

V zadnjih treh stoletjih se je varnostni sistem Evrope korenito spremenil (Knudsen, 1996: 32). V kolonialnem obdobju je ta sistem vključeval tudi varnost več osvojenih delov sveta, med letom 1949 in padcem berlinskega zidu pa je varnost v Evropi razvila svojo dinamiko, danes znano kot obdobje dveh blokov, v katerem sta bili supersili poglavitna dejavnika, ki sta določala varnostno politiko v Evropi. V tem obdobju so "varnostno skupnost" zagotavljali EU, Nato in Varšavski pakt, pri čemer je vsaka izmed naštetih organizacij delovala v okviru delitve Evrope na Vzhod in Zahod. Nato na kapitalistični strani in Varšavski pakt na socialistični strani sta delovala na "ničelni" osnovi, pri čemer je ena stran pridobivala prednost na račun druge. S padcem berlinskega zidu (1989) se je hladna vojna in blokovska razdelitev končala. Varšavski pakt ni preživel vseh radikalnih sprememb, ki jih je prinesel konec hladne vojne. Članstvo v Natu pa je postalo pomemben cilj za države, ki so bile nekoč del komunističnega režima. S članstvom v Natu in EU si omenjene države prizadevajo zagotoviti varnost svojim državljanom (Archer, Jalonen, 1996: 7).

Na začetku 90. let 20. stoletja je bilo na institucionalni ravni varnostne politike v Evropi vzpostavljenih veliko mednarodnih institucij, katerih naloga je bila omogočiti neovirano vključitev bivših socialističnih držav v skupno evropsko varnostno strukturo. Evropa se s koncem hladne vojne torej ponovno usmerja v nov varnostni sistem, ki ga danes tvorijo številne različne organizacije, kot so EU, Nato, Zahodnoevropska zveza (Western European Union), OVSE, Svet Evrope, različne druge zveze, občasna srečanja vodij držav in vlad, svetovalni odbori, sporazumi o skupni varnostni politiki, razorožitvena območja itd. (Ullman, 1991: 44).

Evropska unija in Zahodnoevropska zveza - varnostno jedro Evrope

Konec hladne vojne je prinesel v mednarodnih odnosih na globalni in regionalni ravni številne spremembe (zlome komunističnih režimov, razpad Sovjetske zveze, Češkoslovaške in Jugoslavije, razpustitev Varšavskega pakta itd.), ki so tako imenovano "varnostno jedro Evrope" - EU in Zahodnoevropsko zvezo - postavili pred nove izzive, kot sta soočenje z nestabilnostjo in ekonomskimi spremembami v Vzhodni Evropi, kakor tudi vzpostavljanje okvira za združitev obeh Nemčij. Obenem je EU začela predstavljati model za prihodnost evropske celine v celoti, še zlasti kot način odprave zgodovinskih ločnic med evropskimi državami s pomočjo multilateralnih institucij.

V 90. letih 20. stoletja se je začela porajati zamisel o novi, spremenjeni vlogi evropskih obrambnih organizacij (Zahodnoevropske zveze in EU). Z uresničenjem te zamisli bi se EU morala pomembno okrepiti na področjih zunanje in varnostne politike. Zaradi konca hladne vojne je med EU, Zahodnoevropsko zvezo in Natom nastal spor glede vprašanja, ali bo oblikovanje evropske varnostne in obrambne identitete potekalo na račun atlantske zveze. Nekatere države (Francija, Španija) so se zavzemale, da bi se vloga Evrope v obrambni politiki okrepila, medtem ko naj bi se Nato omejil na teritorialni element evropske obrambe. Politične elite v Zahodni Evropi so prav tako dosegle soglasje glede potrebe po metodi za okrepitev varnosti na celotni evropski celini. Nova metoda je temeljila na močnejši povezavi med članicami EU in Zahodnoevropske zveze, kakor tudi na širitvi članstva le-teh na vzhodnoevropske države. Kljub ambicijam na področju varnostne politike v Evropi, pa je zelo hitro postalo očitno, da kratkoročno EU nanjo ne more zelo pomembno vplivati, kar nam med drugim dokazuje tudi dejstvo, da so po vseh prizadevanjih EU na področju vojske in obrambe, zahodnoevropske države kmalu pričele manjšati nacionalne proračune za obrambo, najprej Nemčija in Velika Britanija, nato pa še Francija in nekatere druge države (glej Tabelo 1).

Tabela 1: Bruto nacionalni proizvod in poraba za obrambo, letna nihanja (%) (na osnovi fiksnih cen)

Država	Povprečje 1975-1979	Povprečje 1980-1984	Povprečje 1985-1989	Povprečje 1990-1994	1995	1996	1997	1998	1999e
(0)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Bruto nacionalni proizvod									
Belgija	3.2	0.2	2.6	1.0	2.3	1.3	3.0	2.9	1.9
Kanada	4.4	1.4	3.5	0.4	2.8	1.7	4.0	3.1	2.9
Češka	/	/	/	/	/	/	/	/	1.3
Danska	3.7	1.5	1.8	1.7	3.0	3.3	3.1	2.9	1.6
Francija	3.7	1.6	2.8	0.9	1.7	1.1	2.0	3.2	2.3
Nemčija	4.0	0.4	2.5	5.4	1.2	1.3	2.2	2.8	1.7
Grčija	5.3	0.5	1.8	1.3	2.1	2.4	3.2	3.7	3.5
Madžarska	/	/	/	/	/	/	/	/	4.2
Italija	4.8	0.8	3.1	0.6	2.9	0.7	1.5	1.4	1.4
Luksemburg	2.5	1.3	6.9	6.0	3.8	3.0	3.7	5.7	3.3
Nizozemska	3.4	0.1	2.5	2.0	2.3	3.1	3.6	3.7	2.2
Norveška	5.1	1.7	2.1	3.3	3.8	4.9	4.3	2.1	0.6
Poljska	/	/	/	/	/	/	/	/	3.5
Portugalska	5.5	1.1	5.6	1.7	2.9	3.2	3.5	3.5	3.5
Španija	2.5	1.0	4.5	1.1	2.7	2.4	3.5	3.2	4.3
Turčija	5.3	4.7	6.0	3.2	7.2	7.0	7.5	2.8	-1.5
Velika Britanija	2.5	1.0	4.3	0.3	2.8	2.6	3.5	2.2	0.7
ZDA	4.5	1.8	3.2	1.3	2.3	3.4	3.9	3.9	3.6
Proračunska poraba za obrambo									
Belgija	4.4	0.1	1.4	-7.3	-2.4	-1.5	-1.1	-0.4	1.1
Kanada	2.0	6.2	2.0	-3.1	-6.4	-9.0	-6.7	3.7	-2.0
Češka	/	/	/	/	/	/	/	/	8.3
Danska	2.6	0.2	1.0	-0.5	-1.3	0.2	0.6	-	-0.3
Francija	3.8	3.3	1.3	-0.7	-4.9	-1.9	0.1	-2.9	2.7
Nemčija	0.5	1.2	-0.4	-7.6	-2.1	-1.6	-2.4	0.3	1.5
Grčija	4.6	8.0	-3.9	-1.1	1.5	6.1	5.2	8.7	4.3
Madžarska	/	/	/	/	/	/	/	/	6.7
Italija	-0.2	2.4	3.1	-0.5	-9.7	0.7	-1.0	2.4	-0.5
Luksemburg	3.9	3.8	7.5	4.1	-2.1	3.5	7.1	7.2	4.5
Nizozemska	2.3	2.7	2.0	-2.9	-3.4	1.6	-0.8	-1.1	-1.5
Norveška	2.4	2.6	1.6	0.3	-9.1	1.0	-1.5	6.6	-3.7
Poljska	/	/	/	/	/	/	/	/	2.1
Portugalska	-9.5	0.1	5.2	0.2	6.5	-3.5	1.7	-3.5	4.3
Španija	..	1.9	0.5	-3.5	3.5	-1.9	0.9	-2.6	3.9
Turčija	7.6	1.0	6.5	3.4	1.1	6.9	5.3	3.8	5.8
Velika Britanija	-1.4	2.6	-3.1	-4.2	-8.1	0.5	-6.0	1.8	-3.6
ZDA	-0.8	6.0	2.0	-5.3	-5.0	-4.8	-0.5	-2.6	1.4

Vir: www.nato.int/docu/pr/1999/p99-152e.htm

Nekaj razlogov za vojaško-obrambno inferiornost EU v primerjavi z Natom

Več kot 40 let je bila Evropska skupnost, danes Evropska unija, predvsem ekonomsko-politična skupnost zahodnoevropskih držav. Od 80. let 20. stoletja je bila vse intenzivneje aktivna (še posebej pod vplivom Francije in Nemčije) kot porajajoči se subjekt mednarodnih odnosov, za kar si je prizadevala z uporabo učinkovitih sredstev, kot so trgovina, diplomacija, gospodarstvo in obramba.

Trditev, da je bila doslej ES/EU veliko manj pomembna na področju vojske in obrambe kakor Nato in ZDA, je osnovana. Sedanji položaj EU na vojaško-obrambnem področju je posledica več dejavnikov. Najpomembnejši so:

Po 2. svetovni vojni je bila poglobitna skrb znova svobodnih zahodnoevropskih držav predvsem bojazen, da bi si Nemčija znova pridobila vojaško moč. Po letu 1947 se je ta bojazen, predvsem za ZDA in Veliko Britanijo, preusmerila na ZSSR. V odgovor na vojaško grožnjo s strani slednje so se zahodnoevropske države povezale v skupno evroatlantsko vojaško in politično zvezo - Nato. Na drugi strani pa je poskus vzpostaviti skupno zahodnoevropsko vojsko¹ kot neke vrste kompromis za ponovno oboroževanje Nemčije (kar je bilo nenazadnje v interesu ZDA v luči korejske krize) propadel, saj je predlog zavrnil francoski parlament.² S podpisom pariškega mirovnega sporazuma 23. oktobra 1954 pa je kljub temu neuspehu med Francijo, Veliko Britanijo, Zahodno Nemčijo, Italijo in državami Beneluksa nastala neke vrste obrambna zveza (Zahodnoevropska zveza).

Države podpisnice pariškega sporazuma so se izrecno izjavile v prid sodelovanju z Natom. V tem sodelovanju je Zahodnoevropska zveza ostajala v senci Nata in je kot medvladna organizacija pričela izgubljeni pomen.

Nato pa je bil zmožen postati oboje: a) mehanizem za odstranitev pomanjkanja občutka varnosti v zahodnoevropskih državah zaradi možnosti ponovnega nemškega vojaškega napada in b) koalicija, ki bi bila zmožna preprečiti napad ZSSR in njenih zaveznic. Prvi generalni sekretar Nata, lord Ismay, je nekoč izjavil: "Z Natom bodo Rusi ostali zunaj, Američani znotraj, Nemci pa spodaj."³

Drugi dejavnik, ki je EU preprečil odigrati pomembnejšo vlogo na vojaško-obrambnem področju, je bila ameriška politika nadaljnjega razvoja Nata kot organizacije, s pomočjo katere so ZDA širile ameriške interese v svetu. Že vse od ustanovitve Nata⁴ so v tej vojaški in politični organizaciji ZDA igrale poglobitno vlogo z operativnega, finančnega in razvojnega vidika.⁵

Tretji dejavnik je bil interes zahodnoevropskih držav za kar najmanjšo porabo za obrambo.⁶ Evropske članice Nata veliki vložki v nacionalno obrambo niso

¹ S podpisom *Obrambnega sporazuma Evropske skupnosti (European Defense Community Agreement)* 27. maja 1952.

² To se je zgodilo 29. avgusta 1954.

³ Mandelbaum, M.: *The Dawn of Peace in Europe, A Twentieth century Fund Book, New York*, str. 12.

⁴ Nato je bil ustanovljen 4. aprila 1949.

⁵ Ameriški Kongres tudi danes ostaja najstrožji kritik velikih investicij v razvoj Nata.

⁶ Po virih Nata, ZDA za obrambo porabijo okrog 3,2% svojega BNP (med hladno vojno 6%), Francija 2,8% in Velika Britanija 2,6%, Nemčija 1,5% in Španija z 1,4% pa sta na dnu lestvice. Ham van, Peter van: *Europe's New Defense Ambitions: Implications for Nato, the US and Russia*, Gorge C. Marshall, European Center for Security Studies, Germany, 2000, 1, str. 18.

posebej zanimali; varne pod okriljem Nata so nacionalne dohodke raje porabliale na drugih področjih, kot so socialna blaginja, zdravstvo, varstvo okolja itd.

Konec hladne vojne je radikalno spremenil varnostne razmere v Evropi, saj se je, splošno gledano, zmanjšala možnost vojaškega napada z vzhoda, pa tudi možnost vojaškega spopada med zahodnoevropskimi državami. V novih varnostnih razmerah so se dojemanje grožnje, varnostni interesi in prioritete držav članic EU spremenili, kar je imelo dvojne posledice: a) pritisk javnega mnenja v državah članicah EU za zmanjšanje obrambnih proračunov in preusmeritev teh sredstev v reševanje drugih socialnih problemov (npr. brezposelnost) in b) težave pri doseganju soglasja med članicami EU glede nadaljnega razvoja skupne obrambe v okviru Nata in/ali v okviru EU.

Preobrati, ki so vplivali na spremenjeno varnostno vlogo EU

Najpomembnejša dogodka, ki sta primorala evropske vlade, da so spremenile svoja stališča do varnostne politike EU, sta bila:

- a) odločitev Laburistične stranke pod vodstvom Tonyja Blaira, da Veliko Britanijo približa Evropi in
- b) vojaški poseg Nata na Kosovu.

Preusmeritev Velike Britanije

Leta 1997 se je Blairova vlada odločila aktivneje izpostaviti ključno vlogo Velike Britanije v Evropi. Prezela je pobudo za prenovu sodelovanja v Evropi na obrambnem področju. Nekateri strokovnjaki menijo, da je bil razlog vzpostavitev ravnotežja nesodelovanju Velike Britanije v nekaterih drugih evropskih projektih - predvsem evropski monetarni uniji. Uradno srečanje med Veliko Britanijo in Francijo leta 1998 v St. Maloju je prineslo resničen prebrat v obravnavanju varnostne politike EU, saj je bila sprejeta odločitev, da politika EU zajame tudi razsežnost varnosti.⁷ Vodje držav in vlad EU so odločitev potrdili na vrhunskem srečanju v Kölnu v Nemčiji 3. in 4. junija 1999 in jo konkretizirali na vrhunskem srečanju EU v Helsinkih s sprejetjem dokumenta o Skupni evropski varnostni in obrambni politiki (Common European Defense and Security Policy - CEDSP) 10. in 11. decembra 1999, ki je temeljil na dveh sklepih:

- združitvi Zahodnoevropske zveze z EU, kar je pomenilo evropski ekonomski in finančni strukturi dodati vojaško razsežnost z ustanovitvijo novih političnih in vojaških teles v okviru Sveta EU, kot so Politični in varnostni odbor (Political and

⁷ Marca 1999 je premier Tony Blair izjavil: "Mi, Evropejci, ne smemo pričakovati od Združenih držav, da bodo posredovale pri vsakem neredu na našem lastnem pragu. Evropska unija bi morala biti sposobna samostojno prevzeti nekaj varnostnih nalog in to bomo lažje dosegli s skupnimi evropskimi prizadevanji, kakor bi lahko storile posamezne države." Govor britanskega premiera Tonyja Blaira "Nato, Evropa in naša bodoča varnostna politika" ob 50-letnici ustanovitve Nata, Royal United Services Institute, London, 8. marec, 1999.

Security Committee),⁸ Vojaški odbor (Military Committee)⁹ in Vojaška uprava (Military Staff).¹⁰ Začasne strukture teh teles EU so začele delovati marca 2000; - ustanovitvi vojaških sil EU za hitro posredovanje,¹¹ s pomočjo katerih bi EU lahko samostojno in brez pomoči ZDA in Nata preprečevala in reševala razne krize v Evropi.

Natov vojaški poseg na Kosovu

Natov vojaški poseg na Kosovu¹² je bil drugi preobrat, ki je potrdil dejstvo, da je Evropa na vojaško-obrambnem področju kljub letom dogovarjanj in birokratskih naporov brez ZDA bosa, gola in gluha - nezmožna, da bi pometala celo pred domačim pragom. Iz kosovske lekcije smo se naučili, da so ZDA še zmeraj poglavitni dejavnik v ohranjanju varnosti celine in bodo tako dolgo, dokler Evropa ne bo pokazala voljo za prevzem večje odgovornosti za lastno obrambo. Prav zadnji dejavnik je spodbudil preobrat v razmišljanju o obrambnem sodelovanju v Evropi.

Na področju razvoja samostojnih vojaško-obrambnih struktur EU se je zadnja leta veliko dogajalo, zato je bilo veliko problemov, izhajajočih iz prizadevanj za doseg tega strateškega cilja, doslej rešenih na bolj ali manj prirejen način.

Poglavitni problemi EU pri izgradnji njenih vojaških zmogljivosti so:

Ureditev odnosov med EU in Natom na eni strani in EU in ZDA na drugi strani s ciljem zagotoviti medsebojno sodelovanje brez podrejanja. Junija 2000 je predsednik Clinton obiskal Evropsko misijo v Bruslju, kar je bil prvi uradni sestanek najvišjih predstavnikov EU IN ZDA po daljšem času. Glavnina razprave je zadevala vprašanje, kaj želi EU doseči s pridobitvijo samostojnosti na vojaško-obrambnem področju. Američani so izpostavili nekaj skupnih interesov EU in ZDA, kot so kultura, trgovina, finančna vlaganja, zgodovinske povezave, preprečitev razpada ruske federacije na nacionalne entitete¹³ in potrebo ZDA po izgradnji nacionalnega

⁸ *Politično in varnostni odbor je zadolžen za vse vidike Skupne zunanje in varnostne politike, vključno s Skupno evropsko varnostno in obrambno politiko. Med morebitno vojaško krizo bo Politično in varnostni odbor vodil politične in strateške operacije pod vodstvom Sveta. Ham van, Peter van: Europe's New Defense Ambitions: Implications for Nato, the US, and Russia, George C. Marshall, European Center for Security Studies, Germany, 2000, 1, str. 10.*

⁹ *Vojaški odbor sestavljajo obrambni ministri držav članic EU ali njihovi vojaški predstavniki. Vojaški odbor bo dajal vojaške nasvete in priporočila Političnemu in varnostnemu odboru. Ibid.*

¹⁰ *Vojaška uprava bo Svetu zagotavljala strokovno svetovanje in podporo glede Skupne evropske varnostne in obrambne politike. Vojaška uprava je zadolžena za zgodnja svarila pred krizami, oceno položaja in strateško načrtovanje v nalogah preprečevanja konfliktov in reševanja kriz EU ('Petersburške misije'). Ibid.*

¹¹ *Do leta 2003 bi EU morala biti sposobna poslati na krizna območja do 15 brigad ali 50-60 000 vojakov za tako imenovane petersburške misije (opredeljene v Petersburški deklaraciji Zahodnoevropske zveze iz leta 1992: humanitarne, reševalne, mirovne, pomirjevalne misije in akcije reševanja kriz). Nova sila za hitro posredovanje pod vodstvom EU bi morala biti pripravljena v 60 dneh in ostati aktivna vsaj eno leto. Ibid, str. 11.*

¹² *Grizold, Anton in dr.: Varnostne politike velesil, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2000, str. 237-9.*

¹³ *Ponovna nacionalizacija ruske federacije bi lahko vodila v stanje, v katerem bi Rusija preusmerila svoje vitalne interese stran od priključevanja EU in poskušala obnoviti svoj položaj globalne sile, ki bi nazadnje lahko predstavljal novo grožnjo varnosti EU.*

raketnega obrambnega štita. Znova so izpričali svoj interes za krepitev Evrope na vojaško-obrambnem področju, saj bi bila tako EU skupaj z ZDA bolj dejavna v zagotavljanju globalne varnosti, tudi na območjih kot so Severna Koreja, Bližnji Vzhod, Jugovzhodna Azija, Perzijski zaliv itd. Razprava pa je tudi pokazala, da EU in ZDA zelo različno dojemata grožnjo mednarodni varnosti: medtem ko je za EU predvsem regionalna ali subregionalna, je grožnja za ZDA globalna.

Ureditev odnosov med državami članicami EU in kandidatkami za članstvo v EU na eni strani in med državami članicami EU in članicami Nata na drugi strani. Položaj je danes precej zapleten, saj šest članic Nata ni med članicami EU (Islandija, Turčija, Poljska, Češka in Madžarska), Zahodnoevropska zveza pa omogoča štiri načine članstva oziroma sodelovanja:

članice (10 - Belgija, Francija, Grčija, Italija, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska, Španija, Velika Britanija), pridružene članice (6 - Islandija, Norveška, Turčija, Madžarska, Češka in Poljska), države opazovalke (5 - Irsko, Danska, Avstrija, Finska, Švedska) in pridružene partnerke (7 - Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Romunija, Slovaška in Slovenija).

Razlika v statusu zgoraj naštetih držav v EU, Zahodnoevropski zvezi in Natu določa vpliv posamezne države na proces političnega odločanja v vseh treh mednarodnih organizacijah.

Institucionalna ureditev obrambnega sistema EU. Gre predvsem za vprašanje skupne zunanje politike in načel strateške varnosti, na katerih bo temeljila obramba EU. EU zato mora oblikovati in sprejeti lastno varnostno in obrambno strategijo ter ustrezno doktrino, da bi mogla odgovoriti na temeljna vprašanja glede časovnih okvirov in razlogov za uporabo vojaške sile EU, kakor tudi, kdo bo odločal o njeni uporabi.

Financiranje vojaško-obrambnih zmogljivosti EU. Problem tukaj predstavlja predvsem javnost v državah članicah EU, ki ne podpira povečanja nacionalnih proračunov za obrambo. Za zdaj obstaja samo ena dejanska možnost za financiranje vojaško-obrambnih zmogljivosti EU, in sicer prerazporeditev sredstev držav članic na obrambnem področju, kar bi lahko pripeljalo do odločitve, ki se je Američani najbolj bojijo: "več za EU in manj za Nato."

Oblikovanje ustrezne vojaške strategije EU. Očitno je, da vojaške zmogljivosti EU ne bodo imele organizacijske oblike skupne obrambe, ampak bodo zasnovane predvsem za samostojno izvajanje tako imenovanih petersburških misij (glede slednjih glej opombo 12).

Pri izvajanju navedenih misij bo potrebno doreči nekatera skupna načela v zvezi z najpomembnejšimi odprtimi vprašanji, kot so: uporaba sile v sodobnih mednarodnih odnosih in še posebej njena upravičenost, vloga Združenih narodov, suverenost držav, humanitarne intervencije itd.

Sklepna zapažanja

Evropski integracijski procesi so dosegli pomembno raven razvoja na vseh ključnih področjih: v gospodarstvu, financah, politiki in varnosti. Zdaj je potrebno

najti najboljši odgovor na vprašanje, ki je ključno za nadaljnji razvoj EU: ali bo EU zmožna doseči soglasje o skupnem političnem sistemu, ki bo omogočil dosego vseh zgoraj naštetih ključnih ciljev. Gre za največjo dilemo tako prihodnjega razvoja EU kot tudi vzpostavitve trajne varnosti v Evropi kot celoti. Dokler vprašanje ne bo rešeno, bo prihodnost Evrope ostala razpeta med vizionarskimi pričakovanji močne Evrope na eni strani in vizijo veliko manj ambiciozne skupnosti, ki rešuje sprotne probleme, na drugi strani. Pričakujemo lahko, da bo razprava o tem, kakšna bo nova Evropa, trajala dolgo časa. Kakorkoli že, za nadaljno izgradnjo evropske varnostne arhitekture bo imel vsekakor usoden vpliv teroristični napad v ZDA (11. septembra 2001).

Kot najhujši tovrstni nasilni akt v novejši zgodovini, je omenjeni teroristični napad sprožil radikalne premike v mednarodnih odnosih predvsem v luči novega razumevanja sodobne varnostne paradigme. Odslej se bo tudi v praksi delovanja držav uveljavljalo spoznanje, da je varnost strukturna prvina posameznika, družbe/države in celotne mednarodne skupnosti. Mednarodni sistem se bo po tem dokončno reorganiziral. V tem okviru so se pričela oblikovati nova zaveznitva malih, srednjih in velikih držav, vzpodbujena z bojem zoper terorizem. Najbolj se je okrepilo tovrstno zaveznitvo med ZDA, EU ter evropskimi članicami Nata. Transatlansko zaveznitvo v praksi postaja mnogo bolj operativno, kar bo lahko ugodno vplivalo na hitrejšo ureditev odnosov med ZDA in EU ter EU in Natom. V kolikor bosta ZDA in Rusija našli skupni interes v boju zoper terorizem, se bo prav gotovo povečal vpliv Rusije na urejanje varnostno-političnih zadev v Evropi. Seveda pa je nadaljne preoblikovanje mednarodnega sistema v mnogočem odvisno od povračilne akcije ZDA na teroristični napad.

Kakorkoli že, pričakovati je, da bo nadaljnji razvoj nove evropske varnostne arhitekture temeljil na naslednjih postavkah:

Varnost v Evropi je zaradi že navedenih številnih sprememb v začetku 90. let 20. stoletja dobila novo podobo. Po koncu hladne vojne so se v Evropi navidezno zmanjšale možnosti za neposreden vojaški spopad med supersilama, kljub odpravi blokovske delitve in upočasnjenemu oboroževanju, pa so nastale razmere za nove grožnje varnosti v Evropi.

Vzporedno s težnjo po izboljšanju varnosti v Evropi, ki je spodbudila evropske države k iskanju možnosti za skupen varnostni sistem, se povečuje politična, vojaška, gospodarska in socialna nestabilnost. Deloma gre za posledico nerešenih zgodovinskih vprašanj, mednarodnega terorizma, valov beguncev, vprašanj meja in suverenosti držav in medetničnih sporov, v osnovi pa za posledico razpada socialističnega socialnega sistema in nezadovoljstvo in razočaranje državljanov v procesu gospodarske in politične tranzicije.

Ekonomska razsežnost varnosti je glede na razdelitev evropskih držav na gospodarsko bolj in manj uspešne torej izrednega pomena, pomembne pa so tudi njene ekološke, socialne in humanitarne razsežnosti.

Varnostni sistem v Evropi nastaja na treh osnovnih ravneh, in sicer:

- nacionalni (države zagotavljajo nacionalno varnost kot politično in osebno vrednoto, ki se z uporabo vseh sestavin nacionalnega varnostnega sistema udejanja kot temeljna posameznikova in skupinska pravica),
- večnacionalni (obstoj raznih dvostranskih in večstranskih varnostnih sporazumov, npr. odborov za reševanje odprtih varnostnih vprašanj, srečanj vodij držav in vlad, omejitev uporabe konvencionalnega orožja itd.) in
- mednarodni (mednarodne organizacije, katerih naloga je zagotoviti mir in varnost mednarodni skupnosti - OZN, Nato, Zahodnoevropska zveza, OVSE, EU, Svet Evrope (Grizold, 1996: 12).

Varnost v Evropi je sočasno zagotovljena tudi na regionalni in subregionalni ravni, predvsem v obliki aktivnega sodelovanja med državami v gospodarskih, političnih, kulturnih in drugih varnostnih zadevah (npr. boj proti kriminalu, drogam in trgovini z orožjem itd.).

Med pomembnejšimi meddržavnimi regionalnimi in subregionalnimi forumi, ki prispevajo k stabilnosti in varnosti v Evropi, so: Nordijski svet oz. svet severnoevropskih držav in regij (Nordic Council), Konferenca o varnosti in sodelovanju v Sredozemlju (Conference on Security and Cooperation in the Mediterranean), Srednjeevropska pobuda (Central European Initiative), Pakt za stabilnost jugovzhodne Evrope (Stability Pact for South Eastern Europe), Baltiški svet oz. svet baltiških držav (Baltic Council), Barentsov regionalni svet oz. svet držav, ki imajo izhod na Barentsovo morje (Barents Regional Council), Arktični svet oz. svet držav, katerih ozemlje sega v arktični krog (Arctic Council) itd.

Temeljni sestavni deli varnostnega sistema v Evropi so operativne varnostne organizacije - OZN, Nato, Zahodnoevropska zveza, OVSE in Svet Evrope. Te organizacije so se v preteklosti (z izjemo OZN) popolnoma osredotočile na varovanje Evrope in v EU vključenih držav Zahodne Evrope. Sedanje razmere na področju varnosti v Evropi pa zahtevajo temeljito prenovu prejšnjega institucionalnega okvira varnosti v Evropi. Obstoječe organizacije niso bile ustanovljene z namenom, da bi lahko skupaj ali posamezno delovale v razmerah po hladnih vojni. Mednarodne organizacije morajo zato prilagoditi svoje naloge in strukture novih okoliščinam, predvsem novemu načinu razumevanja varnosti kot celovitega in nedeljivega pojava. Poglavitno skupno organizacijsko spoznanje danes je, da nobena posamezna organizacija ni zmožna pokrivati varnostnih in obrambnih potreb evropske celine kot celote, zato je nujno, da se delovanje več organizacij poveže, tudi v smislu iskanja nove varnostne identitete Evrope.

Skupni varnostni sistem v okviru OZN, v katerem članice ne smejo uporabljati sile v medsebojnih odnosih in skupno nastopijo proti agresorju, ostaja pomembna sestavina varnosti v Evropi. Spoznanja iz preteklosti kažejo, da je ključen problem mednarodne skupnosti, kako zagotoviti, da bi ključni dejavniki (velike sile) ostali branitelji mednarodnega prava in varnosti in ne postali kršitelji. Zato je splošno soglasje članic OZN o vlogi, namenu in strukturi te svetovne mednarodne organizacije bistveno pri zagotavljanju mednarodnega miru in varnosti v 21. stoletju.

Nadaljnji obstoj Nata, sedaj najučinkovitejše evroatlantske obrambne organizacije, je odvisen predvsem od dveh ključnih dejavnikov:

a) prihodnjega sodelovanja med Evropo in Ameriko na področju varnosti (povezava varnostnih interesov EU in ZDA) in

b) jedra v okviru EU in Zahodnoevropske zveze ter ostalih, da oblikujejo skupno varnostno-obrambno politiko in okrepijo skupno obrambno strukturo (glej Rowen, 1997: 161).

Zdi se, da je evropsko jedro po vrhu EU v Helsinkih (9. - 11. decembra 1999) potrdilo svojo pripravljenost za oblikovanje skupne, od Nata neodvisne, obrambne politike in strukture, ki bi bila nova oblika evroatlantskega sodelovanja na področju varnosti, v katerem bi bile evropske države enakovredne partnerke ZDA.

Tudi ZDA sodelujejo v procesu oblikovanja nove varnostne arhitekture v Evropi. Prisotnost ZDA v Evropi zagotavlja pomemben element stabilnosti in varnosti ter obenem predstavlja poseben katalizator za evropske integracije na gospodarskem, političnem in varnostnem področju.

Stabilnost in konsistentnost sistema varnosti v Evropi je odvisna tudi od vloge OVSE. Slednja je kot evroatlantska varnostna organizacija potrebna za določanje in spoštovanje pravil in načel pri svojih članicah (skupaj 54) na nacionalni ravni (uveljavljanje demokracije, človekovih pravic, pravne države) in tudi na mednarodni ravni (sodelovanje namesto neposrednega tekmovanja, mirno reševanje problemov in sporov itd.)

Na moskovski konferenci OVSE leta 1991 je bilo načelo človekovih pravic priznано kot skupna dobrina vseh držav članic in mednarodne skupnosti v celoti. V skladu s tem načelom, kršitve človekovih pravic niso več notranja zadeva držav članic. To tudi pomeni, da ima OVSE tam, kjer človekove pravice predstavljajo temeljno sestavino individualne in kolektivne varnosti države, legitimno pravico poseganja in uporabe varnostnih mehanizmov, da bi preprečila te kršitve. Zato OVSE poziva k oblikovanju celovitega koncepta varnosti na osnovi sodelovanja in vseh ključnih razsežnosti individualne in kolektivne varnosti (gospodarske, socialne, politične, humanitarne, okoljske itd.), kakor tudi k skupnim naporom držav članic na tem področju (potem, ko bodo dosegle soglasje o temeljnih varnostnih mehanizmih in instrumentih). V tem pogledu bo pomen OVSE v evropski varnostni strukturi vse večji, ne le pri budnem spremljanju potencialnih kriznih situacij in zgodnjem svarjenju pred njimi, preprečevanju širitve sporov in normalizaciji stanja po sporu, temveč tudi pri opredeljevanju evroatlantskega partnerstva.

Rusija, največja, vojaško najmočnejša in trenutno zelo ranljiva in nestabilna bivša sovjetska republika, je prav tako pomembno vpletena v izgradnjo nove varnostne arhitekture v Evropi. Odnose med Rusijo in Zahodom bi lahko opisali kot pogojno mirne, saj še zmeraj temeljijo na zastraševanju in grožnjah uporabe sile (vključno z jedrskim orožjem). Trajna ureditev teh odnosov je možna predvsem ob nadaljevanju naslednjih dveh procesov:

a) notranjem preoblikovanju Rusije v demokratično državo, vključeno v Evropo in

b) oblikovanju skupne, nedeljive in demokratične Evrope (glej Goodby, 1998)

Velike spremembe v geopolitičnih in vojaško-političnih razmerah v Evropi po koncu hladne vojne so na ravni mednarodne skupnosti glede varnosti na površje prinesle nove izzive in vire ogrožanja, zato bo mednarodna skupnost morala biti bolj kot v preteklosti zasnovana na načelih sodelovanja, mirnega reševanja sporov in medsebojne krepitve večstranskih institucij, ki si bodo zmožne zagotoviti članstvo vseh držav v regiji. Sedanje varnostne razmere v Evropi odpirajo popolnoma nove možnosti za uveljavitev modela sodelovanja za zagotovitev varnosti v Evropi in v svetu. Sočasno pa odsevajo vse težavnosti, zapletenosti, nasprotja in nevarnosti praktične uporabe takšnega varnostnega modela. Kljub vsemu pa ima varnostni sistem v Evropi na voljo številne organizacije in institucije, ki bi lahko ob ustrezni delitvi nalog in sodelovanja pripomogle k vzpostavitvi novega skupnega in celovitega sistema varnosti v Evropi. Tak sistem bi bil zmožen učinkovito pokrivati vse varnostne potrebe držav in tudi evropske celine v celoti.

VIRI

- Archer, Clive and Olli-Pekka Jalonen (1996): *Changing European Security Landscape*. Tampere: Peace Research Institute Research Report No. 63.
- Goodby, James (1998): *Europe Undivided. The New Logic of Peace in U.S.-Russian Relations*. Washington, D.C., Stanford: United States Institute of Peace Studies, Institute for International Studies, Stanford University.
- Grizold, Anton (1996): *Slovenia and European Security Integration*. *Peace and the Sciences*, 27(September 1996). Vienna: International Institute for Peace.
- Grizold, Anton (2000): *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Ham van, Petervan (2000): *Europe's New Defense Ambitions: Implications for NATO, the USA, and Russia*. Germany: George C. Marshall European Center for Security Studies.
- Hyde-price, Adrian (1991): *European Security beyond the Cold War. Four Scenarios for the Year 2000*. London: The Royal Institute of International Affairs/Sage publications.
- Mandelbaum, M. (1996): *The dawn of peace in Europe*. New York: A Twentieth Century Fund Book.
- Rowen, Henry S. (1997): *The Uncertain Future of the Atlantic Alliance*. In Dennis L. Bark (ed.) *Reflections on Europe*, pp.125-162. Stanford: Hoover Institution Press, Stanford University.
- Ullman, Richard H. (1991): *Securing Europe*. Twickenham: A Twentieth Century Fund, Inc.